

„Az ekstázis az ember legnagyobb zenei lehetősége. Rajta túl már nem létezik semmi.”

(E. Cioran)

„...amit gondolok, azt az idő fényében gondolom, és az ideiglenes. Az angyali felismerés fénye azonban időfeletti és örök. Az angyali megismerés ideje az örök pillanat. Vedd el az időből a pillanatot és mindenben jelen vagy, és tiéd az idők teljessége.”

(Eckhart mester)

Szegedi-Szabó Béla 81

ANTWERPENI NAPLÓ

Laus Polyphoniae

Fesztivál 2015

I.

Több mint húsz esztendeje a Laus Polyphoniae egy sokszólamú állandóság rohanó életünk változó ritmusában, és 2015-ben is egy ambiciózus programmal ajándékozott meg bennünket.

Petrus Alamire (Pierre Alamire, Petrus Imhoff, születési nevén valószínűleg Peter van den Hove) a 2015-ben megrendezett Laus Polyphoniae Fesztivál központi figurája 1470 körül született, mérnök, utazó, reneszánszkori ügynök, kereskedő, kottamásoló, zeneszerző és hangszerész volt. A 16. századi franko-flamand zeneszerzők egy része (Pierre de la Rue, Johann Ockeghem, Josquin des Prez, Adrian Willaert, Jean Mouton stb.) neki köszönhetik műveik fennmaradását, illetve exkluzív kiadását. Petrus Alamire gyönyörűen illusztrált másolatokat készített és őrzött.

Peter Imhoff, vagyis Petrus Alamire, egy ismert kereskedőcsalád sarjaként, zenészként és kottamásolóként nevelkedett. Németalföldre utazott rokon kereskedőkkel, ahol pompás zenei kéziratokat készített, többek között V. Károly német-római császár számára is. Műveit az utókor a legszebben díszített kéziratokként tartja számon. Művészettörténeti jelentőségük mellett kivételesen értékesek a zenetörténet számára is, mivel egyedülálló áttekintést nyújtanak a németalföldi és a franko-flamand zenei alkotásokról mind az egyházi, mind a profán zene világából, mintegy három zeneszerzői generációt ölelve fel.

A Laus Polyphoniae 2015-ben több mint száz zenei produkcióval keltette életre Petrus Alamire világát a város különböző történelmi helyszínein. Világpremiereket hallhattunk mesterművekből, melyek évszázadokig csak porosodtak. Tizenkét napig sétálhattunk és válogathattunk délutáni 82 és esti, illetve éjszakai koncertek, workshopok, felolvasások között. Az Alamire-kéziratok gyönyörű képeit és hangjegyeit is bárki megcsodálhatta egy kiállítás keretében.

Az Aequalis énekegyüttes az antwerpeni Miasszonyunk-katedrális csodálatos helyszínén idézte meg a Mecheleni Kóruskönyvet, e kivételes és nagyszerű kéziratot, amely többek között Matthaëus Pipelare és Pierre de la Rue miséit is tartalmazza, s amely egyúttal a *Petrus Alamire, Polifónia képekben* című kiállítás témájául szolgált. Vezetőjük, Marco Mencoboni segítségével az énekesek áttanulmányozták de la Rue *Missa Pascale*-jét. De la Rue miséi széles körben ismertek voltak már saját korukban is – Petrucci nyomtatott könyve, az 1503-ban megjelent *Misse Petri de la Rue* rámutat jelentőségükre. Ma több mint harminc misét tulajdonítanak de la Rue-nek. A *Missa Pascale* megtalálható hat Alamire-kézirat gyűjteményben is, de a Mecheleni Kóruskönyv mellett még két brüsszeli, két jénai és egy vatikáni is tartalmazza. A mű a húsvétvasárnapi szentmise „kíséretére” készült. A mise alapjául szolgáló hat különböző gregorián dallamot, cantus firmus-t de la Rue a húsvétvasárnapi szertartás reggeli énekeiből, dicséreteiből és esti imáiból merítette. A mise öt szólamra íródott, azonban de la Rue ügyesen kihagy különböző részeket. Vagyis a hosszú, ötszólamú szakaszok ritkák: a zeneszerző sokszor inkább a kétszólamú bicinákat részesíti előnyben. De la Rue kedveli az ellentéteket, és gyakran váltogat a magas és mély hangok között. Ritka alkalom volt, hogy egy időben láthattuk az eredeti Mecheleni Kóruskönyvet, hallhattuk a zenéjét, és nem is akárhol, hanem a felújított gótikus katedrálisban.

Peter Phillips, a Tallis Scholars művészeti karnagya, a Petrus Alamire-féle repertoár fekete hatyuját választotta főműsorul: Robert Fayrfax *Missa O bone Jesu* című miséjét. Ezt az egyedülálló, öt hangra komponált misét a jénai kóruskönyv őrzi. Ez az egyetlen az Alamire-gyűjtemények közül, amelyben angol zeneszerző munkája is szerepel. Az angol komponisták művei kevésbé voltak ismertek, ritkán szerepeltek repertoáron a franko-flamand térségben. Robert Fayrfax VIII. Henrik angol király udvari komponistája volt, de leginkább hat misciklusáról vált ismertté. A *Missa O bone Jesu* meditatív karakterű alkotás, amely látványosan kiemeli a szöveget, előtérbe helyezi annak tisztaságát, így a formai elemek egyensúlyát hozza létre. Ez a törekvés eltért a többi angol zeneszerzőkétől. Peter Phillips Fayrfax nagyívű alkotása mellé Jean Mouton a *Nesciens matert* és a *Misse Dictes moy Sanctus*- és *Agnus Dei* tételét választotta.

A Tallis Scholars karnagya szerint Jean Mouton az a szerző, akinek komplexitása sokkal több figyelmet érdemelne: ő volt az, aki kiválóan egyesítette a matematikai struktúrát a szöveg transzparenségével. Mouton rövid dallamvonalai tipikusan franciák. A *Missa Dictes moy* mise alapjául Loyset Compère azonos című chansonja szolgált. A *Nesciens mater* motetta is tartalmaz szokatlan fordulatot: a komponista dialógust hoz létre a kórus két része között. Így a zeneszerzői technika eredményeképpen különleges, mennyei hangzásoké, tűzijátékszerű polifónia jön létre.

83

A Stile Antico angol énekegyüttes érzékletes kifejezőereje, utánozhatatlanul kristálytisza hangzása, finom érzékenysége a legapróbb árnyalatokra, kontrasztokban gazdag programja a St. Pauluskerkben kivételes, varázslatos magasságokba „emelte” az estet. A koncertműsorban a Habsburg királyi udvar zeneszerzői szerepeltek, akiknek műveit szintén a Petrus Alamire-féle másolatok őrzik. Többek között Heinrich Isaac, aki 1497-től egészen 1517-ig, haláláig a bécsi udvar népszerű komponistájaként dolgozott. Ekkor írta *Virgo prudentissima* című grandiózus motettáját.

Új Forrás 2016/6 – Szegedi-Szabó Béla: Antwerpeni napló
Laus Polyphoniae Fesztivál 2015

Pierre de la Rue *Absalon fili mi* című kórusműve egy halott uralkodó búcsúztatására íródott, valószínűleg 1506-ban. Ez az érzelemgazdag darab jellegzetes példája az akkori kor gyászénekeinek, amelyek igen nagy népszerűségnek örvendtek. A *Dulces exuviae* c. Josquin- és Mouton-mű főmotívuma úgyszintén a fájdalmas búcsú: ezen darabok szövegében az Aeneas által elhagyott, örök magányra ítélt Didó búcsúzik az élettől. Ezután Nicholas Gombert zseniális *Magnificat primi tonija* következett, majd *Mille Regretz* című darabja, ami V. Károly egyik kedvence volt, s amelyet gyakran neveztek így: „La canción del emperador” („az uralkodó dala”). Szükséges megemlítenem még a Stile Antico előadásában elhangzó Crecquillon-művet, az *Andreas Christi Fabulus*-t és Clemens non Papa *Carole Magnus*-át is.

Az antwerpeni Laus Polyphoniae egy eltűnt világ zenéjét és szellemét igyekszik életre kelteni, miként a megőszült szigetlakók képzelete a rég elsüllyedt hajót. Egészen a Marianna-árokig merülve, akárha Debussy tenger alatti, koralloktól ölelt üvegkatedrálisát próbálná valaki minduntalan megtisztítani, „leporolni”, hogy immár ne csak tükör által homályosan...

II.

A Város mindig ott lebeg fölötted. Hiába hívod, nyújtod a karod, hiába taposod kopott köveit, teljesen el nem éred. Éppen csak *annyi* hiányzik, ahány

lépést magadtól már nem tudnál megtenni. Amennyit belőle váratlanul megtagadtál.

A szentek madárszerű testtartása tartalmazza mindazt, ami égi.

84 A belső összetevők adják ki végül azt a különös libidót, amelynek szenvedéllyel nyíló, testetlen virágai mégis oly nagyon hasonlítanak azon síroknak a márványlapjára (Isten láthatatlan arca elé) helyezett, szél-fúttá csokrokéhoz, amelyek mindig a menny utáni nosztalgiából születnek.

Csak a női szentek ismerik az átmenetet. A teljes érettség rothadó gyümölcs-szagát. A nehéz, ólomlábon járó őszöket. A le nem szüretelt életet. Vajon akadnak szent nők, akik még emlékeznek? Akiknek szíve, akár az égő bazalt. Akik *élik* a zenét.

A polifon zene a pillanat lehántásának aktusa, ahhoz hasonló, mint amikor a hagyma rétegeit fejtjük le – írja De Glanzende Kiemcel című esszéjében Simon Vestdijk. E megfogalmazás magába foglalja e csodálatos zene titkát, misztériumát.

Azért jöttél, hogy kiléptess az Időből.

A középkori ház – akár egy magát élve elvermelő hal, isteni teremtmény – tökéletes formájú, balra, majd jobbra is tekeredik. Belső kertjének körbejárhatóságát az illatos sétaút mohás téglái biztosítják. A konyhaablak rése *női*: asszonyi szemek lesnek ki rajta, a ház minden szeglete a női test üregeihez hasonlatos.

Ez a város ugyanaz, mint ami akkoriban volt, amikor még Lassus, id. Pieter Brueghel, Quentin Massys és még sokan mások rótták utcáit, bámulták zsíros tollú hattyúit. Ha azt hiszed, hogy azóta bármi is változott volna, tévedsz. Ha nem éreznéd újra titkos jelenlétük hatalmát, semmit sem jelentene többé számodra e hely.

Valaki, örök álmatlan, jár-ke, matat az ég szürke gránittömbje mögött.

Semmit sem akarok. Akarni és bizonygatni amúgy is felettébb nevetséges. A hullámok felcsapnak az esti fényben sodródó csónakok nyomán, mély barázdák nyílnak alant a védtelen, barna víz testén. A zenén keresztül most minden *világos*.

Te, soha nem nyugvó, soha nem alvó, aki hangokként játszol egy örök és tévedhetetlen játékot a ködben. Nem rombolsz, egy pillanatra sem felejtesz.

Nem téveszt meg a lovaskocsik kerekeinek zörgése, sem az autók szirénája. Te, aki észak zenéjére lélegzel, és várod, hogy minden kézzel írt hangjegyében felismerjelek.

Semmi sem izgatóbb a halálnál! A kéjes sikolyok után a szemtükör hí- 85
náros medrében keletkező visszfények. A Test ugyanaz, mint a Lélek.
Lassuló lüktetés a hajnali mezőn. Mielőtt kilépsz: az *egyetlen* fa múlhatatlan
közelsége.

A hajnal éles színei, miként a lángok, amelyben végül elég a test.

Semmi sincs, az sem, hogy lépdelsz, az sem, hogy lépdelnek, hogy jön-
nek veled szemben, hogy ott állnak, hogy ott állsz, mert mindig csak
az igaz, ami *túli*: a bevésődő jel, hogy a függőlegesbe kapaszkodj, a
levegő tömbjébe ágyazódó lépések, a motetta szerkezete, ez a sok-
szólamú, végtelen kombinatorika, halhatatlan osztódás.

Rembrandt bevillanó, kései arca a homályból: mindentől megfosztva,
távol a történelemtől, a boldogságtól és boldogtalanságtól, távol a
templomtól és akasztófától, távol attól az örök illúziótól, hogy a té-
nyek, ez a valóságnak nevezett valami és az érzelmek bármit is számí-
tanának. Ez a rejtett felismerés szüli azt a láthatatlan fényt, amely
rádiómódon sugározza körbe az érett formákat, hogy végül elnyelje,
ami kibékíthetetlen. Már csak a hús marad, ez a rozoga kitinpáncél s
némi szorongás árnyékoltja: ezért a Lélek még képtelen kibújni rajta,
de minden már befelé *húz*, minden a sötétlő, szőlőbogyó-szem köré
épül, koncentrálódik, forr hidegen.

A Miasszonyunk-katedrális aranyló monstrumként, a menny kivilágított elő-
szobájaként fénylik az éjszakában. Egy másik időben horgonyoz. Pohár söröm
fölé hajolok a teraszon, és a zajon át is jól hallom, ahogy a Cappella Pratensis
énekegyüttes próbál. Nincs többé mit tenni, nincs hová menni.

A lelket puha moha béleli, források buzognak fel, a kút falán még ismeretlen
rajzok fedik fel magukat, minden egyes mű az *eredet* helyéről mesél. A labi-
rintusban egy időn kívüli szemével látsz, fülével hallasz.

Quentin Massys (az antwerpeni festőiskola megalapítója) csodálatos oltárké-
pének egyik belső szárnyán Szent Jánost főzik olajban. Látszólag a forró üst-
ben áll, de már teljes lényével az eget kémleli. Meztelen, minden feleslegtől
megszabadult teste, kiálló bordái, tökéletesen idegenek a földi világtól.

Az elragadtatott misztikusok mondatai. Rést ütnek a tények vályogfalán.

Paul Van Nevel, a Huelgas Ensemble vezetője a polifon kórusművekről, mint *tájról* mesél, mint bejárható, tapintható idomokról, belső formákról.
86 A domborulatok hullámzásáról. Gyakran nézi, figyelni szivarozva a táj változó alakzatait, a kertet.

Misztikus módjára a földi kertben meglátni az égit. Még életünkben leülni és meghallani annak *zenéjét*.

Swedenborg szerint a kert megfelel a mennyei intelligenciának és bölcses-ségnek, ezért is hívják Isten kertjének és Édenkertnek, némely ember pedig mennyei paradicsomnak. A fa, fajtájától függően, a jó és a rossz észlelésének és megismerésének felel meg. Ezért tartották a régi népek – akik fokozatosan elsajátították a kapcsolatról való tudást – szent szertartásaikat a ligetekben.

Az Egyszarvú kizárólagos otthona, rejtőzködési helye: a Kert.

A Kert az útkereszteződések központi helye. Minden csak egyetlen lépésre van tőle.

Amikor a hangok tölcseért alkotva, szenvedélyes örvénnyé forrva a testből ki-lépő Lelket formázzák, felismered a végtelenben azt a *helyet*, azt a *tájat*, ahonnan jöttél, ahol névtelenségbe burkolózva évezredek óta „időzöl”, s csak néhanapján látogatsz ide a Földre, amely árván hanyatlik bele az alkonyittas sötétségbe.

Egy láthatatlan út *nyomai* a zenében.

